

Spomin na boj Komande mesta Koper in smrt komandanta Frenka

Govor DUŠANA PUHA 8. februarja 2012 v Borštu.

Zbrali smo se, da počastimo spomin na hrabre borce KMK in njenega junaškega komandanta Frenka.

Nemci so obkoljevanje začeli neopazno iz oddaljenih postojank. Zvito so šestega februarja razširili vest, da bodo začeli ofenzivo sedmega. Ko tega dne napada ni bilo, je pazljivost nekoliko popustila. Tudi naslednjega dne, 8. februarja, Nemcev ni bilo. Pohod so izvedli skrivoma in ponoči od 8. na 9. februar. Nenadoma so se pojavili v Borštu in po vseh okoliških vaseh. Prečesavali so pobočje nad Dragonjo med Borštom in Laborjem. Iskali so Komando mesta Koper. Za bunker niso vedeli.

Prvi je Nemce opazil obveščevalec Glavina, ko so bili že v neposredni bližini. Komandant Frenk je ukazal zabarikadirati vhod. Ko pa so se pred vhodom pojavili trije Nemci, je spustil rafal, enega zadel, druga dva sta skočila v kritje.

Bilo je zjutraj, devetega februarja 1945. Tri mesece pred koncem vojne! Napadalcev je bilo 500, partizanov je bilo 6.

Bili so : komandant Franc Planinc – Frenk iz Loke v Beli Krajini, letnik 1920, star je bil 24 let - borci Konrad Huš iz Trbovelj, letnik 1907, star je bil torej 38 let, Valerij Jakomin iz Pobegov, letnik 1914, star je bil 31 let, Anton Glavina iz Šmarij, letnik 1921, star 24 let, Mirko Belič iz Babičev, letnik 1915, star 30 let, Pavel Likovič, rojen v ZDA, letnik 1918, star 27 let.

Boj je trajal polnih 9 ur. Borili so se, dokler so imeli streliva. Komandant Frenk se je z zadnjim nabojem ustrelil sam, drugim pa je prepustil odločitev na voljo. Ker je danes tudi Prešernov dan, prinaša misel kneza Črtomira obrambo v Ajdovem gradu, kot jo je upodobil veliki Prešeren: »Sam Črtomir se z majhnim tropom brani...Kdor hoče se predati, mu ne branim,... S seboj povabim druge vas junake, vas, katerih rama se vkloniti noče – ak pa naklonijo nam smrt bogovi: manj temna noč je v črne zemlje krili, kot so pod svetlim soncem sužnji dnovi«. Te misli so morale divjati skozi možgane komandanta Frenka. Prešernov genij je znal misliti tudi po partizansko. Zato je Glavno poveljstvo slovenske osvobodilne vojske v 31. diviziji slavnega primorskega 9. korpusa ustanovilo brigado dr. Franceta Prešerna. Hvaležni smo bili Prešernu tedaj in smo mu tudi sedaj za njegovo dalekovidno, domoljubno in neustrašno obrambo slovenskega naroda pred nasilnim potujčevanjem.

Tudi v času kneza Črtomira so se Slovenci borili proti germanskim najezdnikom. Prešeren nam je naslikal : gnijo po poljih v bojih pokončani trum srčni vojvodi in njih vojščaki – (in to) : kot ob žetvi ajde al pšenice snopi. Pokristjanili so nas s silo. Tako je to.

Brez oboroženega boja doslej še nikoli ni bilo mogoče pridobiti svobode. Imeli smo dosti domoljubov, ki so nastopali tudi v dunajskem in v rimskem parlamentu. A od samega parlamentiranja in diplomacije nikoli in nikjer ni bilo svobode. Ti mladi možje, ki so se 9 ur borili brez upa zmage v bunkerju pri Hrpeljcih pod Borštom, so se instinktivno, deloma pa tudi zavestno

zavedali, da se morajo boriti do zadnjega naboja. Komandant si je skrajšal muke, ker je vedel, da ga itak čaka smrt. Valerij Jakomin se je rešil z begom, ostali štirje so umrli na pragu svobode v Rižarni.

Svoboda je najdražja stvar na svetu. Zanj so ti mladi možje dali življenje, da bi drugi živeli. Zato jim gresta večna slava in hvaležen spomin nanje.

Pot do boja v tem bunkerju je bila dolga, dolga. Slovenska Istra se je borila za svoje človeške pravice že za časa Benečanov, Avstro-ogrske in pod Italijo. Nikoli ne smemo pozabiti na uporne Marežgane, ki so sploh prvi v Evropi začeli z oboroženim bojem proti fašističnemu nasilju. Niso imeli strelnega orožja, pa so kljub temu pregnali oboroženo fašistično »skvadro«, ki jim je poskušala preprečiti svobodno odločanje na volitvah. Sto in več kmetov je obkolilo fašiste, ki so streljali s revolverji. Marežgani pa so imeli samo kamenje, vile in lopate.. Podobno je bilo tudi v Ospu in še na drugih voliščih. Ponos Istranov in njihova neomajna privrženost svobodi ima že dolgo zgodovino.

Podobno kot v bunkerju pri Hrpeljcih se je dogodilo še marsikje po Sloveniji.

Tudi v Borštu pri Trstu je bil podoben partizanski bunker, v katerem se je nahajalo poveljstvo Vojske državne varnosti (VDV). V njem je zločinska Collottijeva policija ob sodelovanju nemške SS 11. januarja 1944 odkrila bunker in v njem Žitomirja, poveljnika VDV za Slovensko Istro, šefa obveščevalne službe Mirona Vipavca ter Karla Grudna – Stanka, inšpektorja poveljstva VDV

Ali se bo našel človek, ki bo povezal oba Boršta, naselji, ki sta si enaki po imenu in po borbeni tradiciji iz časa NOB? Mogoče kakšen/a učitelj/ica ali nadarjen/a učenec/ka ?.

Zgodovina nas uči, da kar ni napisano, to se ni niti zgodilo. In kot glavno to: še nikoli nihče nikomur ni dal svobode. Svobode imaš toliko, kolikor si je sposoben vzeti in si jo tudi vzameš sam. Sam! Ko so Slovenci 18. februarja 1919 - pred Rapalsko pogodbo – (v okviru Kraljevine Jugoslavije) zahtevali Trst, Istro in Goriško, so Angleži te zahteve ocenjevali kot idiotizem. Tri dni pred tem pa je dr. Anton Korošec izrekel besede: »Nikoli ne bomo dovolili, da bi skoraj milijon Hrvatov in Slovencev prišlo pod oblast tuje države. Obala vzhodnega Jadrana pripada nam tako v gospodarskem kot tudi v etnografskem pogledu. Ne moremo dovoliti, da bi /.../ Istra, Reka, Trst ali Gorica prišli pod tujo oblast. Kot levi se bomo borili za zadnjo južnoslovansko vas«. Vsekakor so to lepe besede. Toda ostale so samo besede. V prvi svetovni vojni smo bili Slovenci avstrijski vojaki in nismo imeli možnosti postavljati zahtev. V Drugi svetovni vojni pa smo Slovenci nastopili kot samostojna in samosvoja vojskujoča se stranka. In prvič v zgodovini smo leta 1947 pri mirovni pogodbi sedeli za zeleno mizo kot zmagovalci.

Prav jutri bo obletnica podpisa mirovne pogodbe z Italijo. Kot veste, je bila podpisana v Parizu dne 10. februarja 1947. Na eni strani je bilo 19 zmagovitih držav, na drugi strani poraženka Italija.

Pomembno je za nas, da Slovenci dobro pomnimo tudi ta datum. V uvodu te mirovne pogodbe piše, »glede na to, da je Italija pod fašističnim režimom postala pogodbenica trojnega pakta z Nemčijo in Japonsko, začela napadalno vojno ... in da nosi svoj del odgovornosti za to vojno...

glede na to, da je... Italija 13. oktobra 1943 napovedala vojno Nemčiji in s tem postala sovojskujoča v vojni proti Nemčiji... Hokus pokus in Italija je zaveznica proti Nemčiji! Pač spretnost – a tudi verolomnost!

Mirovno pogodbo si Italija že od samega začetka skuša na vse načine razvrednotiti. Spretna kot je za diplomatsko mizo, tudi uspešno kali vodo mednarodnih odnosov. V ZDA živi 20 milijonov Italijanov, ki aktivno delujejo na propagiranju iredentističnih blodenj in gorostasnih laži. Rapalsko mejo še vedno prikazujejo kot svoj nacionalni teritorij. Uvedli so poseben državni praznik »»fojb« in eksodusa«. Služi jim za ohranjanje fašističnih in iredentističnih prireditev, s katerimi svojim mladim »zabijajo v glavo«, da je ozemlje vzhodno od sedanje državne meje italijansko. Trenutna njihova »minimalna zahteva« je vzpostavitev rapalske meje.

Tej perfidni in neprenehni kampanji služijo film *Il Cuore nel pozzo* in podobni, tisoči člankov, pa tudi knjig, tiskanih in elektronskih.

Mi na vse to skoraj ne reagiramo. Pa tudi, če – je to prebledo in neučinkovito. Mladi Italijani ne vedo nič o fašizmu, o njegovih grozodejstvih po Afriki in po nekdanji Jugoslaviji. Da so bili okupatorji v Ljubljani, ni vedel niti eden od ambasadorjev Republike Italije s sedežem v Ljubljani. Posebno pa nič ne vedo o tem, kako so od leta 1918 naprej lagali, se delali lepe, po drugi strani pa morili na najgrozovitejše načine Slovence, »kterih rama se ukloniti« ni hotela. Ne moremo si zatiskati oči pred dejstvom, da je nasilje za nasilnika koristno. Zaradi strahu pred grožnjo nekateri tudi klonejo.

Zato Združenje protifašistov, borcev za vrednote NOB in veteranov Koper v sodelovanju z združenji Izola in Piran predlaga, da razglasimo 10. februar za Dan zgodovinskega spomina na genocidno nasilje italijanskega iredentizma in posebej fašizma nad slovenskim narodom.

Ko se danes spominjamo mladih mož iz bunkerja pri Hrpeljih pod Borštom, se klanjamo njihovemu žrtvovanju lastnih življenj. Njihov boj opozarja, da boj za svobodo nikoli ne konča. Potrebno jo je torej braniti vsak dan, vsako uro. In to pravočasno, da si položaja ne otežimo zaradi lahkomišelnosti in lagodnega »Que sera, sera«!.

Vsa zahvala pa gre tudi mladim in starim Istranom, ženskam in otrokom, ki so boj za svobodo omogočali, z njim sodelovali in tudi sami padali kot žrtve.

Naj večno živi spomin na komandanta Frenka in njegove borce !